

СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК БЕЗПЕКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Любчук Валентина Василівна,

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0001-7135-711X

Опейда Людмила Миколаївна,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-3914-5250

Стаття присвячена аналізу Стратегії національної безпеки України у чотирьох редакціях – 2007 р., 2015 р., 2020 р. та 2022 р. з метою визначення актуальних напрямів розвитку держави у перспективі. Визначені особливості стратегій, виходячи із контексту створення документу, суб'єктів та об'єктів, напрямів та можливості реалізації стратегії, виходячи із суспільних ризиків. Зокрема, проаналізована Стратегія національної безпеки 2007 р. акцентує увагу на зв'язку українських проблем із глобальними проблемами, також піднімається питання кризи у міжнародній безпеці. Щодо зовнішніх ризиків, то основний – напружені стосунки із Російською Федерацією. Стратегія національної безпеки 2015 р., сформована після Революції гідності. Окрім перелічених вище положень, прослідковується пріоритетність зовнішньої політики та проблеми вирішення зовнішніх ризиків. Чіткіше йде мова про необхідність України стати повноправним членом ЄС та НАТО. Стратегія 2020 року акцентує у вагу на безпеці людини. Тому в основі значною мірою забезпечення прав та свобод громадян, незалежно від соціально-демографічних характеристик та наявності інвалідності. Стратегія державної безпеки 2022 р. прийнята до повномасштабного вторгнення, проте передбачає поглиблене співробітництво із США та європейськими країнами, актуалізує безпекові напрями розвитку у різних сферах державної політики та показує необхідність врахування стандартів безпеки НАТО та ЄС у формуванні безпекових інструментів України. Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз Стратегії національної безпеки різних років акумулював актуальні напрями розвитку держави, інститутів громадянського суспільства, показав актуальні напрями та механізми їх реалізації, відзначив пріоритетність цих напрямів. Стратегія національної безпеки формує концептуальне бачення актуальних проблем як в контексті внутрішнього середовища, так і в контексті зовнішнього середовища.

Ключові слова: стратегія, національна безпека, державна політика.

Liubchuk Valentyna, Opeida Liudmyla. National Security Strategy of Ukraine as a security tool of state policy

The article is devoted to the analysis of the National Security Strategy of Ukraine in four editions – 2007, 2015, 2020 and 2022 in order to determine the current directions of the state's development in the future. Specific features of strategies based on the context of the creation of the document, subjects and objects, directions and the possibility of implementing the strategy based on social risks are determined. In particular, the analyzed National Security Strategy of 2007 emphasizes the connection of Ukrainian problems with global problems, the issue of the crisis in international security is also raised. As for external risks, the main one is strained relations with the Russian Federation. The National Security Strategy of 2015, formed after the Revolution of Dignity. In addition to the provisions listed above, the priority of foreign policy and the problem of solving external risks are monitored. More clearly, we are talking about the need for Ukraine to become a full member of the EU and NATO. The 2020 strategy emphasizes human security. Therefore, the basis is largely the provision of rights and freedoms of citizens, regardless of socio-demographic characteristics and the presence of disability. The 2022 state security strategy was adopted before a full-scale invasion, but it provides

for in-depth cooperation with the USA and European countries, updates the security directions of development in various spheres of state policy and shows the need to take into account NATO and EU security standards in the formation of Ukraine's security tools. Summing up, we note that the analysis of the National Security Strategy of different years accumulated the current trends in the development of the state and institutions of civil society, showed the current trends and mechanisms for their implementation, and noted the priority of these trends. The national security strategy forms a conceptual vision of current problems both in the context of the internal environment and in the context of the external environment.

Key words: strategy, national security, state policy.

Актуальність дослідження. Динамічний розвиток суспільства спонукає державу до пошуку ефективних інструментів реалізації державної політики. Необхідність врахування зовнішніх та внутрішніх чинників, загроз мотивує державні органи влади до аналізу існуючого безпекового середовища та прийняття рішень щодо способів реагування та шляхів вирішення потенційних небезпек. Для створення умов реалізації державної політики необхідні інструменти, що сприятимуть розвитку держави та суспільства. Одним із таких інструментів є Стратегія національної безпеки України.

Мета статті полягає у визначенні особливостей напрямів стратегії національної безпеки як безпекового інструменту державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Національна безпека перебуває у центрі уваги, насамперед, у кризові періоди розвитку держави та суспільства. Проте, друга редакція Стратегії національної безпеки була сформована у 2015 році. У цьому ж році вийшло видання, що присвячено системі забезпечення національної безпеки України [1]. Також теоретичні аспекти національної та державної безпеки актуалізуються такими вітчизняними авторами, як Турченко О. Г. та Груценко Ю. І. [2]. Серед останніх джерел варто зауважити і видання підручника, авторами якого є Ситник Г. П. та Орел М. Г., що присвячений аналізу національної безпеки у контексті європейської інтеграції [3]. Для визначення специфіки національної безпеки у сфері державної безпеки застосовують і методику SWOT--аналізу (Тосько Р.Р.) [4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Закону України «Про національну безпеку Укра-

їни», під терміном національна безпека розуміємо: «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [5]. Власне, у цьому визначенні робиться акцент на зовнішніх чинниках національної безпеки. Для забезпечення усіх напрямків розвитку держави пропонується застосування ряду стратегій: Стратегію воєнної безпеки, Стратегію кібербезпеки, Стратегію національної безпеки. У межах нашого дослідження детально проаналізуємо саме Стратегію національної безпеки. Закон України «Про національну безпеку України» визначає Стратегію, як «документ, що визначає реальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування державної політики у сфері національної безпеки» [5].

За період незалежності в Україні пропонувалося реалізувати Стратегію національної безпеки, прийняту у 2007 р., у 2015 р., у 2020 р. та у 2022 р. Кожна із них має свої особливості, починаючи від контексту створення, розставлення акцентів, виокремлення актуальних напрямів.

Стратегія національної безпеки редакції 2007 року була сформована у мирний, для нашої країни, час. Передумовами для створення документу були глобальні проблеми, що стосувалися і України. Це зокрема у сфері міжнародної економіки, сировинної, енергетичної, інформаційної та інших сфер. До загроз, про які згадувалися у Стратегії, віднесли поширення зброї масового ураження, тероризм, нелегальну міграцію та ін. Однією із головних причин, що уповільнює роз-

виток країни було названо неефективну пострадянську суспільну систему. Саме вона негативно впливає на процеси розвитку держави, органів державної влади, не сприяє впровадженню нових технологій та інноваційних методів.

Щодо безпеки, то наголошується на кризі міжнародної безпекової системи, що спричинює поширення нестабільності, конфліктів, тероризму, злочинності тощо. Стосовно внутрішніх загроз, то акцентувалася увага на необхідності створення нової моделі партнерства з Російською Федерацією у напрямках тимчасового перебування Чорноморського флоту, щодо розмежування лінії державного кордону акваторії Чорного і Азовського морів та Керченської протоки.

Окрім вище зазначених загроз, акцентувалася увага і на інших напрямках. Зокрема вбачалися загрози в економічній сфері, які пов'язані із залежністю внутрішнього ринку від зовнішнього середовища, про валютні ризики та неефективне використання бюджетних коштів на рівні держави та на місцевому рівні, надмірний вплив іноземного капіталу на деякі стратегічні галузі. Однією із стратегічних галузей в Україні є енергетична. До загроз у цій сфері віднесли залежність від імпорту енергоносіїв, недостатнє використання власного енергетичного потенціалу, недостатня інтеграція вітчизняної енергетичної системи до європейської.

Також важливими, на нашу думку, є загрози у соціально-демографічній сфері. Оскільки за період незалежності нашої країни, чисельність населення скорочувалася, народжуваність в цілому переважала над смертністю. Стан здоров'я населення постійно погіршується. Також в Україні спостерігаються тенденції, що характерні для Європи: старіння населення, а отже зростання частки людей похилого віку, дефіцит трудових ресурсів.

Відмінною рисою Стратегії національної безпеки 2007 року є визначення стратегічних цілей та завдань національної безпеки. Зокрема у центрі уваги поглиблене співробітництво із Європейським Союзом, будівництво нової моделі

співробітництва з Російською Федерацією, співробітництво із США та Китайською народною республікою та рядом інших країн. Окремими пунктами викладені умови співпраці із міжнародними організаціями, зокрема ООН, НАТО, у безпекових заходах ОБСЄ.

Важливою складовою Стратегії є визначення механізмів реалізації даного документу та етапів реалізації. Дана Стратегія має реалізовуватися на принципах верховенства права із залученням інститутів громадянського суспільства [6].

Стратегія національної безпеки 2015 року враховувала можливості та ризики Україні після Революції гідності. Події зовнішньої політики, зокрема погіршення відносин із Росією, внаслідок анексії Криму та розв'язання воєнної агресії на Сході країни, розглядалися у даній Стратегії досить ретельно. До основних цілей Стратегії віднесли мінімізацію загроз для суверенітету держави, інтеграцію України до Європейського Союзу та створення умов для вступу до НАТО. До такого стану подій призвели ряд чинників, зокрема: неефективність системи забезпечення національної безпеки, корупція, а також загрози у різних сферах: від економічної, енергетичної до енергетичної, інформаційної та кібербезпеки.

Також у Стратегії одним із ключових напрямів був напрям, що стосувався відновлення територіально цілісності України та ряд положень, що стосується війська та підготовки військових із урахуванням культури НАТО.

До пріоритетних напрямів – підготовка до вступу в ЄС та особливе партнерство з НАТО.

У даній Стратегії не зазначено механізмів її реалізації, проте вказано, що вона є основою для розроблення інших документів стратегічного значення, зокрема: Концепції розвитку сектору безпеки та оборони, Стратегії кібербезпеки, Воєнної доктрини [7].

Стратегія національної безпеки 2020 року «Безпека людини – безпека країни» спрямована на забезпечення прав та свобод громадян у внутрішньому середовищі. Щодо зовнішнього середовища, то актуалізується напрям недо-

пущення ескалації конфлікту з Росією. Продовжується аналіз напрямів співпраці для набуття повноправного членства у ЄС. На цьому фоні розглядаються важливі проблеми, які мають характер глобальний і стосуються екологічної безпеки, поширення коронавірусної хвороби (COVID -19) та ін.

У цьому документі серед стратегічних цілей – членство в ЄС та НАТО та співпраця із рядом європейських країн, таких, як Франція та Німеччина, а також із США.

Оскільки у назві Стратегії є поняття «безпека людини», то це відображається у необхідності забезпечення прав та свобод громадян, зокрема це стосується створення робочих місць та модернізації освіти, в тому числі і створення ряду освітніх стандартів, забезпечення рівності чоловіків та жінок у реалізації їхнього потенціалу, забезпечення осіб із інвалідністю рівних прав, в цілому забезпечення добробуту населення.

В цілому дана Стратегія є основою для розроблення інших безпекових документів: Стратегії людського розвитку, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії енергетичної безпеки, Стратегії кібербезпеки та ін. [8].

Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/22 була введена в дію Стратегія забезпечення державної безпеки. Окреслені межі дії Стратегії – до 2025 р. Особливістю Стратегії є те, що окрім звичних положень значно більше уваги приділяється

загрозам державної безпеки, зокрема з боку Російської Федерації щодо тимчасово окупованих територій. Водночас ряд положень стосуються забезпечення умов для розвитку держави та удосконалення законодавства з урахуванням стандартів безпеки та НАТО [9].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що кожна редакція Стратегії національної безпеки має як спільні, так і відмінні риси. Спільне те, що враховуються ризики та загрози, як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі, аналізуються глобальні проблеми та їхній вплив на українські реалії. Проте, відмінне полягає у тому, що кожна Стратегія намагається враховувати суспільний контекст, виокремлювати основне на час дії Стратегії. З часу прийняття Стратегії національної безпеки 2007 року не покращилася демографічна ситуація, зокрема погіршилися прогнози у постарінні населення, знижується рівень народжуваності, зростає рівень смертності, також міграційні рухи стали інтенсивнішими. Через війну поглибилися економічна, енергетична, екологічна та інші кризи.

Розробка Стратегій національної безпеки постає комплексним документом, у якому концептуалізуються актуальні напрями розвитку держави та суспільства у визначений період. Ймовірно, що наступні розвідки ґрунтуватимуться на вивченні інших Стратегій, які визначатимуть пріоритетні напрями розвитку державної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. К.: НІСД, 2015. 58 с.
2. Турченко О. Г., Груценко Ю. І. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення та співвідношення. *Правничий часопис Донецького національного університету імені В. Стуса*. 2023. № 2. С. 66–74
3. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України: підручник. Г. П. Ситник, М. Г. Орел; за ред. Г. П. Ситника. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372 с.
4. Тосько Р.Р. Застосування методики swot-аналізу для формування стратегії зміцнення національної безпеки в сфері державної безпеки. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 337–340.
5. Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21.06. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
6. Указ Президента України. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text>

7. Указ Президента України №287/2015. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>

8. Указ Президента України №392/2020. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

9. Указ Президента України №56/2022. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

REFERENCES:

1. Reznikova O. O., Tsiukalo V. Yu., Palyvoda V. O., Dromov S. V., Somin S. V. (2015). Kontseptualni zasady rozvytku systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy : analitychna dopovid [Conceptual principles of the development of the system of ensuring national security of Ukraine : analytical report]. K.: NISD. 58 s. [in Ukrainian].

2. Turchenko O. H., Hrusenko Yu. I. (2023). Natsionalna bezpeka i derzhavna bezpeka: polivariantnist vyznachennia ta spivvidnoshennia [National security and state security: multivariate definition and relationship]. *Pravnychy chasopys Donetskooho natsionalnoho universytetu imeni V. Stusa*. № 2. P. 66-74 [in Ukrainian].

3. Sytnyk H. P., Orel M. H. (2021). Natsionalna bezpeka v konteksti yevropeiskoi intehtratsii Ukrainy: pidruchnyk [National security in the context of the European integration of Ukraine: a textbook]. Kyiv: Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom. 372 s. [in Ukrainian].

4. Tosko R. R. (2016). Zastosuvannia metodyky swot-analizu dlia formuvannia stratehii zmitsnennia natsionalnoi bezpeky v sferi derzhavnoi bezpeky [Application of swot-analysis methodology to form a strategy for strengthening national security in the sphere of state security]. *Molody vchenyi*. № 4. P. 337-340 [in Ukrainian].

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» № 2469-VIII vid 21.06. 2018 r. [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" No. 2469-VIII dated June 21, 2018]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Ukaz Prezydenta Ukrainy. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy «Ukraina u sviti, shcho zmyniuietsia» [Decree of the President of Ukraine. National Security Strategy of Ukraine "Ukraine in a Changing World"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text> [in Ukrainian].

7. President of Ukraine (2015). Ukaz Prezydenta Ukrainy №287/2015. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine No. 287/2015. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 6, 2015 "On the National Security Strategy of Ukraine"]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> [in Ukrainian].

8. President of Ukraine (2020). Ukaz Prezydenta Ukrainy №392/2020. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine No. 392/2020. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine"]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].

9. President of Ukraine (2022). Ukaz Prezydenta Ukrainy №56/2022. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 hrudnia 2021 roku «Pro Stratehiiu zabezpechennia derzhavnoi bezpeky» [Decree of the President of Ukraine No. 56/2022. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated December 30, 2021 "On the Strategy for Ensuring State Security"]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> [in Ukrainian].